

Ненад Антонијевић

Музејски савјетник,
Музеј жртва геноцида, Београд;
nantont11@gmail.com

Приказ

УДК 355.1-058.65(497.15Приједор)"1942"

DOI 10.7251/TOP2006170A

Приказ књиге:

Ведрана Адамовић, *Године страдања 1941/42, НДХ и њени злочини над српским народом у Приједору и околини (прилог проучавању злочина геноцида над српским народом у Поткозарју), Музеј Козаре, Приједор, 2018, 292 стране*

Имамо професионалну обавезу и част да у форми приказа представимо историографску студију о геноциду над Србима у НДХ у Приједору и околини 1941. и 1942. године, коју је написала колегиница Ведрана Адамовић, историчарка и виши кустос у Музеју Козаре у Приједору, која је нагласила да је студија прилагођена формату планиране публикације и да је намера била да се бави до сада мање познатим догађајима из Приједора и околине.

Књига, поред стандардних рубрика (предговор, увод, литература, биографски подаци о аутору), садржи следећа поглавља: Успостављање власти НДХ, Организација власти НДХ у Приједору 1941. године, Три правца рјешавања српског питања, Илиндански покољ и почетак погрома над Србима 1941, Страдање железничара у данима Илинданског покоља, Покољ Срба на Заједницама 1941, Илиндански покољ у Љубији и околини 1941, Прилике у Приједору до првог ослобођења града 16. маја 1942. године, Битка на Козари и акција чишћења Козаре, Сабирни логор на Циглани, Покољ у Великом Паланчишту и Горњем Јеловцу - октобар 1941. и Страдање Јевреја у Приједору 1941/42. Завршно поглавље „Умјесто закључка“, има и назив: Мјеста (не)забошава - култура трајања.

Према речима ауторке, намера ове публикације била је да се, кроз приказ власти НДХ и њених злочина над српским народом у При-

једору и околини у прве две ратне године, укаже на део највећег српског страдања у Другом светском рату: геноцид у НДХ. Страдање Срба детаљно је описано у више поглавља, тематски и хронолошки.

Кроз истражене форме и облике насиља над Србима, ауторка нас упознаје са злочиначким карактером НДХ и огромним размерама геноцида који је НДХ спроводила на читавој својој територији. Органи власти НДХ и њене оружане формације убијале су своје грађане друге нације и вероисповести. Посебно је на удару била Босанска Крајина, као велика и компактна територија, већински насељена Србима, а која се налази близу главног града НДХ, Загреб.

Ведрана Адамовић пише о одмаздама, појединачним ликвидацијама, масовним покољима, прекрштавањима, протеривањима из кућа, одвођењима у логоре. Нарочито је представљена операција „Западна Босна“, чије су последице биле масовне интернације српског цивилног становништва (стараца, жена и деце) са Козаре и њихово одвођење у више концентрационих и сабирних логора под управом и контролом НДХ. Бројеви који се објављују базирају се и на истраживањима Драгоја Лукића о страдању деце у НДХ, чија је прикупљена историјска грађа (документација и фотографије) уткана у темеље Музеја жртава геноцида.

Истраживања су рађена и на архивској грађи првог реда различитог порекла и нивоа организације власти (НДХ током окупације Краљевине Југославије у Другом светском рату, потом нова југословенска држава која је формирана након ослобођења). Консултована је и коришћена грађа комисија за разне злочина, потом судска документација из кривичних предмета. Из документације о НДХ треба нагласити грађу из Велике жупе Сана и Лука, Жупске редарствене области и Котарске области Приједор. Ауторка је користила и мемоарску грађу, интервјуе и сведочанства. Приликом избора фотографија, нарочито за Илиндански покољ, ауторка је нагласила стручну помоћ колегице Јасмине Тутуновић Трифунов из Музеја жртава геноцида у Београду.

Коришћена је обимна литература (41 библиографска јединица), зборници, монографије и друге публикације (17 наслова), архивски извори (Музеј холокауста у Вашингтону, Архив БиХ, Војни архив Србије, Архив Југославије, Архив Музеја Козаре, Архив Републике Српске, СУБНОР из Приједора, фототека Музеја жртава геноцида), штампа и периодика (Врбаске новине, Држава, Хрватска Крајина, Политика).

Дужна пажња посвећена је и учешћу Срба из Приједора у Народноослободилачком покрету и партизанима, и њиховом оружаном отпору против усташа и домобрана, као и немачког окупатора.

Србима у Приједору је пљачкана имовина, хапшени су, одвођени у затворе и логоре, убијани на кућном прагу, прекрштавани су и протеривани. Спровођен је тотални геноцид, са намером уништавања и искорењивања Срба. НДХ је спроводила идеологију и политику водећих хрватских интелектуалаца и римокатоличких свештеника, која је била дубоко антисрпска, политику која је деперсонализовала жртве, и на тај начин омогућила безобзирност и суровост злочинаца, без моралних дилема да ли је то што раде исправно.

Посебну документарну вредност овом рукопису дају и спискови жртава, који употпуњавају историографску причу о злочинима НДХ, о усташама и домобранима.

Страдања Срба у Приједору и околини на различитим локацијама пропраћени су и списковима жртава. Подаци за село Горњи Јеловац налази се на странама 227-231.

Објављени су спискови жртава у Великом Паланчишту, на странама 237-253. (Жртве су представљене детаљно: име, презиме, име оца, година рођења и година и место погибије, те године старости приликом страдања.)

Навођени су и подаци о злочинцима: имена и презимена злочинаца и њихов положај у НДХ, органима власти и усташком покрету, као и њихова улога у геноциду над Србима у Приједору.

Посебно поглавље посвећено је страдању локалних Јевреја од стране органа НДХ. Јеврејска имовина је опљачкана, а један број је протеран из Приједора. Јевреји су хапшени, одвођени у затворе и логоре. Навођена су имена и презимена јеврејских жртава и Јевреја који су били припадници партизанског покрета.

Карта Приједора, која се налази на странама 286-287, садржи обележене локације страдања српског цивилног становништва.

Рукопис није сувопаран истраживачки текст, већ је у питању студија професионалне историчарке, која кроз писмен и питак језички стилски израз, а према правилима научне методологије у историографији, упознаје не само колеге из струке са темом, већ и другу читалачку публику, са овом болном темом српске историографије.

Текст је, са мером, употпуњен факсимилима историјских извора и документарним фотографијама злочина и злочинаца, жртава злочи-

на, места страдања, стратишта, спомен-обележја (са нагласком и на данашње стање и изглед), као и фотографијама преживелих сведока.

Књига историчарке Ведране Адамовић о страдању Срба у Приједору у НДХ 1941. и 1942. године представља нов приступ теми и искорак српске историографије, који ће допринети бољем разумевању и потпунијем будућем истраживању теме страдања Срба у Другом светском рату, са акцентом на геноцид који је извршен над Србима у НДХ, уз подршку Римокатоличке цркве и већине Хрвата и муслимана.

Такође, потребно је нагласити да ће студија колегинице Адамовић сигурно омогућити лакши пут будућим истраживачима, јер је прилежно сабрала и представила чињенице до којих је дошла у истраживачком раду. Нарочито треба похвалити што је навела већину до сада обављених истраживања и публикација о теми, као и спискове жртава који се налазе на различитим местима: у архивским и музејским фондовима и збиркама, на споменицима и спомен-обележјима, у текстовима историчара и других истраживача. Пут ка истинској култури сећања на српске жртве геноцида у НДХ јесте у великој мери прикупљање и објављивање што више имена жртава овог огромног страдања. Књига „Године страдања 1941/42“ на том је путу.